

welkom in de groep

concrete tips en aandachtspunten
voor het werken met vluchtelingenkinderen
in het jeugdwerk

Oost-Vlaams Diversiteitscentrum (ODiCe vzw)
Lieselotte Reynvoet

Voorwoord	5
Inleiding	6
1 Vluchtelingenkinderen	9
Vluchtelingen: algemeen	9
Vluchtelingenkinderen ...	11
... en hun ervaringen	11
De asielprocedure	14
Opvangstructuren	18
2 Hoe toegankelijk is jouw jeugdwerking	21
Is jouw jeugdwerking voor iedereen betaalbaar?	21
Is jouw jeugdwerking voor iedereen bekend?	21
Is jouw jeugdwerking voor iedereen bereikbaar?	22
Kan iedereen voldoende beroep doen op jouw jeugdwerking?	22
Is jouw jeugdwerking voldoende aantrekkelijk voor iedereen?	23
Vanuit welk referentiekader vertrekt jouw jeugdwerking?	23
Kan je je leden motiveren om naar jouw werking te blijven komen?	24
3 Vluchtelingenkinderen in het jeugdwerk	27
Een wederzijdse verrijking...	27
Aandachtspunten en drempels in het werken met vluchtelingenkinderen	28
Conclusie	43
Nuttige adressen	45
... omtrent vluchtelingen	45
... omtrent jeugdwerk en maatschappelijk kwetsbare groepen	57
Bibliografie	63

Aan alle jeugdwerkactoren

Het toegankelijk(er) maken van het jeugdwerk is door het provinciebestuur tot een prioriteit uitgeroepen. Meer doelgroepen moeten vertrouwd raken met het jeugdwerk. Kinderen met een beperking, kinderen van allochtone origine en vluchtelingenkinderen, kinderen in een kwetsbare positie, allen hebben ze recht op een gevarieerde, stimulerende en boeiende vrijetijdsbesteding.

Daarom zet het provinciebestuur verschillende instrumenten in om zowel de bereikbaarheid als de hanteerbaarheid van de diverse doelgroepen te vergroten.

De bereikbaarheid verhogen betekent dat we de kinderen en jongeren de weg tonen naar het jeugdwerk, naar het bestaande aanbod. Tegelijkertijd stimuleren we dat aanbod om ook zelf op zoek te gaan naar niet-bereikte doelgroepen. Waar nodig trachten we het aanbod aan toegankelijke activiteiten ook te vergroten.

De hanteerbaarheid verhogen daarentegen houdt in dat de jeugdwerkers meer rekening gaan houden met de diversiteit in hun groep, dat ze 'tools' in handen krijgen die hen op een adequate manier laten omgaan met elk kind en elke jongere, ongeacht zijn of haar afkomst, geaardheid, overtuiging, sociaal milieu, enzomeer.

De realisatie van deze brochure moet volledig in dat kader worden gezien. We zijn er van overtuigd dat jeugdwerkers die vluchtelingen onder hun leden hebben of er in de toekomst mee te maken zullen krijgen, in deze brochure zeker de nodige informatie kunnen vinden.

Deze brochure kan in ieder geval meehelpen om het bereik van het jeugdwerk, in welke vorm het zich ook moge manifesteren, groter en vooral breder te maken.

U wordt bij deze ook uitgenodigd om af en toe eens een kijkje te nemen op www.jeugdwerkvoorallen.be, een provinciale webstek waar u alle inspanningen van ons bestuur met betrekking tot toegankelijk jeugdwerk kan volgen.

Wij wensen het jeugdwerk, haar vrijwilligers en beroepskrachten en haar kinderen en jongeren nog veel mooie en diverse momenten.

Jean-Pierre Van Der Meiren
gedeputeerde voor de jeugd

Vandaag wordt er in onze samenleving heel wat aandacht besteed aan diversiteit. Onze maatschappij wordt gekenmerkt door een verscheidenheid aan mensen, culturen, gewoonten, ...

Ook het jeugdwerk wordt geconfronteerd met een toenemende verscheidenheid aan doelgroepen. Een knelpunt hierbij is dat bepaalde groepen moeilijker te bereiken zijn dan andere groepen. Jeugdwerkers ervaren meer en meer de nood om hun werking open te stellen voor deze moeilijk te bereiken doelgroepen. We denken hierbij aan allochtone jongeren, maatschappelijk kwetsbare jongeren, vluchtelingenkinderen, ...

De wil om het jeugdwerk toegankelijker te maken, is reeds bij heel wat jeugdwerkers aanwezig. Toch worden nog heel wat kinderen onbewust en geheel ongewild niet bereikt. De reden hiervoor ligt vaak in het feit dat jeugdwerkers niet goed weten hoe ze hun werking kunnen openstellen voor diverse, moeilijk te bereiken doelgroepen. Daarnaast spelen vaak een aantal drempels en hindernissen mee waarvan men zich niet bewust is.

De bedoeling van deze brochure is om jeugdwerkers op weg te helpen om hun werking toegankelijker te maken voor vluchtelingenkinderen. Dit gebeurt door

een zicht te geven op de situatie van vluchtelingenkinderen en op de drempels die deze kinderen uitsluiten uit het jeugdwerk. Daarnaast worden ook enkele concrete aandachtspunten en tips aangereikt voor het betrekken van vluchtelingenkinderen binnen de jeugdwerking.

Het betrekken van vluchtelingenkinderen in het jeugdwerk vertoont heel wat gelijkenissen met het betrekken van allochtone jongeren of maatschappelijk kwetsbare jongeren. Er zijn echter ook een aantal specifieke aandachtspunten in het werken met vluchtelingenkinderen, omwille van de bijzondere voorgeschiedenis en leefsituatie van deze kinderen. Aan deze bijzonderheden wordt vaak (on)bewust voorbijgegaan. Dit is de reden waarom deze brochure zich vooral richt op het betrekken van de specifieke groep van vluchtelingenkinderen.

In een eerste deel van deze brochure wordt de doelgroep 'vluchtelingenkinderen' verduidelijkt. Het gaat hier om kinderen zoals alle andere kinderen, zij het met specifieke (vlucht)ervaringen. Deze kinderen hebben heel wat meegemaakt vooraleer ze hier aankwamen en worden ook hier geconfronteerd met een aantal moeilijkheden, eigen aan het vluchtelingenbestaan. In een tweede deel worden de soorten drempels beschreven die het jeugdwerk

ontoegankelijk (kunnen) maken.

In een derde en laatste deel wordt eerst dieper ingegaan op de meerwaarde van het betrekken van vluchtelingenkinderen in het jeugdwerk voor vluchtelingenkinderen én voor het jeugdwerk. Daarna wordt ingegaan op de specifieke drempels en aandachtspunten bij het werken met vluchtelingenkinderen in het jeugdwerk. Er worden zowel aandachtspunten voor jeugdwerkers als drempels voor vluchtelingenkinderen beschreven. Daarnaast worden ook enkele concrete tips meegegeven om tegemoet te komen aan deze mogelijke hindernissen.

Achteraan in deze brochure vind je ten slotte een aantal nuttige adressen van organisaties waar je terecht kan voor meer informatie en/of ondersteuning.

Veel leesplezier!

1 Vluchtelingenkinderen

Vluchtelingen: algemeen

Het bestaan van vluchtelingen is zo oud als de geschiedenis. Overal ter wereld hebben ooit wel eens mensen moeten vluchten voor oorlog, armoede, geweld ... op zoek naar een betere toekomst.

Een *vluchteling* wordt volgens de Conventie van Genève beschreven als:

‘een persoon die uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst,

nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren’.

Wanneer men het over vluchtelingen heeft, worden heel wat uiteenlopende termen—vaak

Wist je dat...

- ... er in 2004 wereldwijd zo’n 17,1 miljoen mensen op de vlucht waren?*
- ... België in 2005 zo’n 15 957 asielaanvragen kende?*
- ... 584 van deze asielaanvragen gebeurde door niet-begeleide minderjarige asielzoekers?*
- ... slechts een beperkt deel van de asielzoekers als vluchteling erkend wordt?*
- ... de voorwaarden om als vluchteling erkend te worden, door de Verenigde Naties beschreven zijn in de Conventie van Genève (1951)?*

door elkaar—gebruikt. Elke term heeft echter een bepaalde betekenis en kan bij verkeerd gebruik negatieve associaties oproepen. Een eerste belangrijk onderscheid kan gemaakt worden tussen enerzijds *migranten, allochtonen of vreemdelingen* en anderzijds *asielzoekers, erkende vluchtelingen en mensen zonder papieren*. Vluchtelingen, asielzoekers en mensen zonder papieren verschillen vaak van de andere groepen in de (traumatische) ervaringen die zij hebben meegemaakt vóór of tijdens hun vertrek. Het vluchten voor een oorlogssituatie, omdat de familie bedreigd wordt vanwege overtuiging of godsdienst, of een traumatische vlucht zijn ervaringen die een ingrijpende invloed kunnen uitoefenen op het welbevinden van personen en in het bijzonder van kinderen. Binnen de groep ‘vluchtelingen’ kunnen nog eens verschillende groepen onderscheiden worden, namelijk asielzoekers, erkende vluchtelingen en mensen zonder papieren.

- *Asielzoekers of kandidaat-vluchtelingen* zijn vreemdelingen die reeds een aanvraag tot bescherming (asielaanvraag) in ons land hebben ingediend, maar nog wachten op een eindbeslissing. Zij verblijven legaal in ons land zolang de asielprocedure loopt.
- *Erkende vluchtelingen* zijn personen die het statuut van vluchteling verkregen hebben

en bijgevolg definitief in ons land kunnen verblijven. Dit is een zeer kleine groep.

- *Mensen zonder papieren* zijn vreemdelingen die zich in België bevinden zonder wettig verblijfsdocument. Zij verblijven illegaal in ons land.

Deze brochure handelt in het algemeen over ‘vluchtelingen’, waarmee de drie bovenstaande groepen bedoeld worden.

Meer info?

www.unhcr.ch

www.vmc.be

www.vluchtelingenwerk.be

www.cire.be

Vluchtelingenkinderen ...

Deze brochure gaat in het bijzonder over vluchtelingenkinderen. Wanneer we over vluchtelingenkinderen spreken, kunnen twee belangrijke groepen onderscheiden worden, namelijk begeleide en niet-begeleide minderjarige vluchtelingen.

- *Niet-begeleide minderjarige vluchtelingen* zijn die kinderen die zonder begeleiding van ouders of voogd(en) naar ons land zijn gekomen. Sommigen onder hen leven hier helemaal alleen, anderen zijn hier samen met familieleden, kennissen of landgenoten.
- *Begeleide minderjarige vluchtelingen* zijn de minderjarige kinderen van vluchtelingen. Zij zijn onder begeleiding van hun ouders of voogden naar hier gekomen en leven samen met hen in België. Dit betekent echter niet vanzelfsprekend dat deze kinderen nooit van hun ouders of voogden gescheiden geweest zijn.

Verder in deze brochure wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen beide bovenstaande groepen. Wanneer de term 'vluchtelingenkinderen' gebruikt wordt, worden zowel kinderen als jongeren bedoeld.

... en hun ervaringen

Vluchtelingenkinderen hebben vaak heel wat meegemaakt. Zij hebben hun vertrouwde omgeving, hun vrienden en familie achtergelaten om een lange en moeilijke weg af te leggen naar een nieuwe thuis.

Veelal werden vluchtelingenkinderen *in hun thuisland* geconfronteerd met gruwelijke ervaringen zoals vervolging, onderduiken, moord of scheiding van ouders.

Ook de *vluchtervaring* zelf kan heel wat traumatische ervaringen met zich meebrengen. Hoewel de vluchteling dan stilaan verlost wordt van oorlog of martelingen, gaat het verlies van eigendom, familie en verbrokkeling van gemeenschap toch verder. Bovendien zijn vluchtelingen voor hun vlucht vaak afhankelijk van mensensmokkelaars die hen niet altijd even menswaardig behandelen.

Wat vaak uit het oog verloren wordt, is dat de ervaringen *in het gastland* ook voor heel veel stress kunnen zorgen bij vluchtelingenkinderen. De kinderen belanden in een vreemd land met een andere taal, andere zeden en gewoonten. Daarnaast zorgt ook de lange en onzekere asielprocedure voor veel onrust. Daarbij dragen de spanningen in

het gezin of in de asiel- en opvangcentra niet bij tot het welbevinden van deze kinderen. Al deze indringende ervaringen kunnen een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van het kind, zeker als het gaat over een reeks aangrijpende gebeurtenissen na elkaar. *De effecten van traumatische ervaringen* op een kind zijn afhankelijk van verschillende factoren: de soort gebeurtenis, het karakter en de leeftijd van het kind, de omgeving, de relatie van het kind in het gezin. Bepaalde factoren kunnen de effecten van een trauma versterken en andere kunnen ze verminderen. Steun van de ouders, de familie en de sociale omgeving kunnen voor kinderen de verwerking van een trauma in positieve zin beïnvloeden. Hoewel ieder kind anders reageert op de ervaringen die het heeft meegemaakt, kunnen we wel een algemene indeling maken van reacties naargelang de leeftijd van het kind.

- *Bij jonge kinderen* zien we reacties als scheidingsangst, overdreven afhankelijkheid, zich vastklampen aan de ouder, regressief gedrag (bijvoorbeeld opnieuw duimzuigen), rusteloosheid, nachtmerries, extreme angst en woede.
- *Schoolkinderen* hebben al meer besef van de situatie en kunnen hun gevoelens vaak gemakkelijker onder woorden brengen

dan jonge kinderen. Zij voelen zich vaak machteloos en schuldig. Ze verdringen de gebeurtenis of vermijden prikkels die hen aan de gebeurtenis herinneren. Zij vertonen vaak rusteloos en angstig gedrag en kunnen concentratieproblemen hebben op school.

- *Bij adolescenten* komen gelijkaardige reacties voor als bij volwassenen. Daarnaast vertonen zij vaak ook problemen als antisociaal gedrag, seksueel agressiefgedrag, drugs- en alcoholmisbruik en leerproblemen.

Vaak is er sprake van uitgestelde reacties bij kinderen. Omdat kinderen hun ouders niet willen belasten of kwetsen, houden zij hun reacties voor zich, die dan toch—op een moment dat het niet anders meer kan—naar buiten komen. Psychosomatische klachten als hoofdpijn, bedplassen, nachtmerries of agressieve ontladingen kunnen indicaties zijn voor ernstige verstoringen van het evenwicht van een kind. Het is echter belangrijk te beseffen dat niet elke klacht van een kind duidt op een stoornis. Getraumatiseerde kinderen zijn immers ook gewone kinderen, maar dan met ongewone ervaringen. Ondanks hun gruwelijke ervaringen willen deze kinderen ook gewoon spelen, vriendjes maken, hun omgeving ontdekken en af en toe katekwaad uithalen. De cognitieve,

emotionele en sociale ontwikkeling van deze kinderen kan stagneren wanneer hun ervaringen veronachtzaamd worden, wanneer hun gedrag niet begrepen wordt. Dit gedrag is echter normaal in het licht van de abnormale gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt.

Belangrijk bij deze mogelijke problemen is dat je geen psychotherapeut hoeft te zijn om voor deze kinderen iets te kunnen betekenen. Vluchtelingenkinderen krijgen vaak te kampen met gevoelens van onveiligheid en wantrouwen. Ze hebben verdriet omdat ze afscheid hebben moeten nemen van mensen en dingen die hen dierbaar waren. Het belangrijkste is dat er weer rust in hun leven komt, dat ze zich veilig kunnen voelen en weer vertrouwen krijgen in hun omgeving en dat er ruimte is om hun verdriet te verwerken. Verder is het van belang de positieve krachten bij de kinderen te mobiliseren en te werken aan een sociaal netwerk. Jeugdwerkers kunnen hierin zeker een belangrijke rol spelen.

Meer info?

www.unicef.org of
www.unicef.be
www.whatdoyouthink.be

De asielprocedure

*Ik hoop dat je nooit hoeft te schreeuwen
Van angst of van honger of van pijn
Ik hoop dat je nooit hoeft te kijken
Als je dochter brutaal wordt verkracht
Ik hoop dat je nooit hoeft te zwijgen
Omdat je eens zei wat je dacht
Ik hoop dat je nooit wordt getreiterd
Omdat je iets anders gelooft
Ik hoop dat je nooit hoeft te zien
Dat het land voor je ogen verbrandt
Ik hoop dat je nooit hoeft te smeken
Om asiel in een veilig land*

*Maar stel dat het ooit zou gebeuren
Dan hoop ik voor jou en voor mij
Op een land dat ons zal omarmen
En zegt: Kom maar hier, je bent vrij*

(Janny, Nederland, 4 november 2004
– www.liefdesgedichten.nl)

Vreemdelingen die een gegronde vrees voor vervolging hebben (in de zin van de Conventie van Genève) en zich buiten hun land van herkomst bevinden, kunnen in België asiel aanvragen. De aanvraag wordt in verschillende stappen onderzocht. Deze verschillende stappen, vanaf de indiening van de asielaanvraag tot de beslissing of iemand al dan niet als vluchteling wordt

erkend, noemt men de asielprocedure. De asielprocedure wordt hieronder stap voor stap beschreven. Daarna volgt een overzicht van de asielprocedure in schemavorm.

1) De asielaanvraag

De eerste stap in de asielprocedure is de asielaanvraag. Vreemdelingen kunnen asiel aanvragen aan de grens of in het land. Wanneer mensen geen geldige documenten hebben om België binnen te komen, zijn zij genoodzaakt asiel aan te vragen *aan de grens*. Zolang de asielaanvraag onderzocht wordt, worden zij vastgehouden in een gesloten opvangcentrum.

Een asielaanvraag *in het land* gebeurt bij de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken in Brussel. Daar krijgen asielzoekers via de Cel Dispatching van de DVZ een (open) onthaalcentrum toegewezen. Asielzoekers kunnen ook bij familieleden of vrienden verblijven, maar kunnen in dat geval geen aanspraak maken op materiële steun.

2) Eerste fase: het Dublinonderzoek

Tijdens de Dublinfase onderzoekt de DVZ *welk land verantwoordelijk is* voor de behandeling van de asielaanvraag. De regels hiervoor liggen vast in de Dublinovereenkomst, een conventie tussen de lidstaten van de Europese Unie. Als een andere staat

dan België verantwoordelijk is voor de behandeling van de asielaanvraag, kan de asielzoeker aan die staat overgedragen worden. Dan houdt België zich niet meer bezig met deze asielaanvraag.

3) Tweede fase: het ontvankelijkheids-onderzoek

Na de registratie van de asielaanvraag en het Dublinonderzoek wordt de vreemdeling (eventueel met behulp van een tolk) geïnterviewd door een ambtenaar van de DVZ. Tijdens dit interview wordt nagegaan of het verhaal van de asielzoeker *voldoende aanwijzingen van vervolging* bevat om een onderzoek ten gronde uit te voeren. Wanneer een asielaanvraag ontvankelijk verklaard wordt, krijgt de asielzoeker een OCMW toegewezen dat bevoegd is voor financiële steunverlening. Dit betekent dat de asielzoeker vanaf dit moment het open centrum mag verlaten en in de gemeente van zijn keuze kan gaan wonen. Een asielzoeker van wie de asielaanvraag ontvankelijk wordt verklaard, krijgt ook toestemming om te werken. Vanaf dan heeft de asielzoeker ook recht op een leefloon. Wanneer de asielaanvraag onontvankelijk verklaard wordt, kan de asielzoeker tegen deze negatieve beslissing dringend beroep indienen bij het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen

(CGVS). Door in beroep te gaan tegen de beslissing van de DVZ, wordt het bevel om het grondgebied te verlaten, geschorst. Zolang er geen nieuwe uitspraak is, kan men legaal in België verblijven.

4) Derde fase: het gegrondheidsonderzoek

Als een asielaanvraag ontvankelijk verklaard wordt, betekent dit nog niet dat de asielzoeker onmiddellijk als 'vluchteling' erkend is. Daarvoor wordt een gegrondheidsonderzoek uitgevoerd door het Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. Tijdens dit onderzoek zoekt men uit of de asielzoeker een *gegronde vrees* heeft voor vervolging in zijn eigen land omwille van zijn ras, religie, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging. Dit onderzoek kan vele maanden of zelfs jaren duren. Pas als het Commissariaat-Generaal oordeelt dat de asielzoeker een *gegronde vrees* voor vervolging heeft volgens de Conventie van Genève, krijgt hij de vluchtelingenstatus en is hij een erkend vluchteling. Vanaf dit moment kan de vluchteling wettig in België verblijven en hier zijn leven uitbouwen. Wanneer de asielaanvraag afgewezen wordt door het Commissariaat-Generaal kan de asielzoeker nog beroep indienen bij de Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen (VBV). Tijdens dit beroep kan de asielzoeker legaal in België verblijven.

5) Een beroep bij de Raad van State?

Zowel tegen de beslissing omtrent de ontvankelijkheid als tegen de beslissing ten gronde kan men een beroep indienen bij de Raad van State. Een beroep bij de Raad van State is enkel mogelijk in geval van *eventuele procedurefouten*. De Raad van State onderzoekt of de asielprocedure wettig is verlopen en oordeelt dus niet over de grond van de zaak.

Wanneer de asielzoeker een bevel kreeg om het grondgebied te verlaten, moet hij dit nog steeds doen tijdens het beroep bij de Raad van State. Het beroep bij de Raad van State heeft dus geen opschortende werking.

Opmerking!

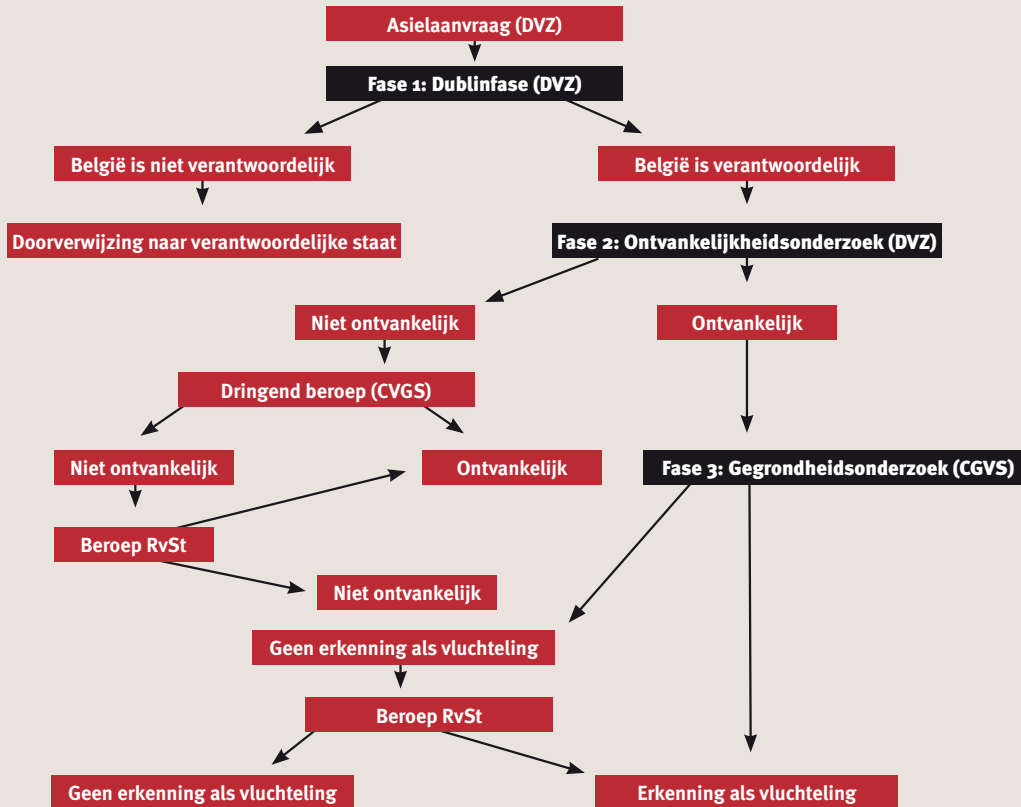
Momenteel plant de regering, op voorstel van Minister Dewael, *een grondige hervorming van de asielprocedure* en de procedure voor de Raad van State.

Het is dus mogelijk dat de asielprocedure er binnenkort anders uitziet dan hierboven beschreven.

Meer info?

www.ibz.fgov.be
www.dofi.fgov.be
www.vbv.fgov.be
www.belgium.be/cgvs
www.raadvst-consetat.be
www.vreemdelingenrecht.be

Schema asielprocedure

Opvangstructuren

Wist je dat ...

... asielzoekers in België materiële opvang krijgen tijdens de ontvankelijkheidsfase en financiële steun tijdens de gegrondheidsfase?

De *financiële ondersteuning* tijdens de gegrondheidsfase gebeurt door het OCMW. De *materiële hulpverlening* in de vorm van opvang in een asielcentrum omvat huisvesting, voeding, sociale en administratieve begeleiding en medische hulp.

Uitgeprocedeerden of mensen zonder wettig verblijfsstatuut, hebben in principe geen recht meer op financiële steun of materiële opvang. Tijdens het beroep bij de Raad van State behoudt men echter het recht op maatschappelijke dienstverlening. Men bevindt zich dan in een dubbelzinnige situatie, omdat men moet gevolg geven aan het bevel om het grondgebied te verlaten, maar toch verder materiële steun krijgt.

... de opvang van asielzoekers in België wordt aangeboden door verschillende actoren?

Het netwerk voor de opvang van asielzoekers in België bestaat uit 18 federale centra (rechtstreeks beheerd door *Fedasil*), 22 centra

van het *Belgische Rode Kruis*, het centrum 'Belle Vue' (*socialistische mutualiteiten*), lokale opvanginitiatieven (onder rechtstreeks gezag van de *OCMW's*) en huisvesting door twee NGO-koepels (*Ciré en Vluchtelingenwerk Vlaanderen*). Al deze opvangstructuren worden gecoördineerd door *Fedasil*. Ongeacht de opvangstructuur wil men asielzoekers een basisopvang bieden, die afgestemd is op hun fundamentele behoeften. Men wil hen daarnaast ook een kwaliteitsvolle sociale, administratieve en medische begeleiding bieden.

... ongeveer 46% van de opvang in België wordt aangeboden in een grootschalige structuur?

De grootschalige opvang wordt georganiseerd door de federale opvangcentra, de centra van het Rode Kruis en de Socialistische mutualiteiten. Het gaat hier vaak om oude gebouwen die werden gerenoveerd en aangepast aan de opvang van asielzoekers. *Gemeenschapsleven* is een typisch kenmerk van het dagelijks reilen en zeilen in deze opvangcentra. Mannen, vrouwen en gezinnen van zeer uiteenlopende herkomst leven er samen.

... er ook kleinschalige opvang aangeboden wordt aan asielzoekers?

De kleinschalige opvang wordt aangeboden door het OCMW (lokale opvanginitiatieven of LOI's) en NGO-partners. Deze opvang vertegenwoordigt zo'n 54% van het totale opvangaanbod. De asielzoeker en zijn eventueel gezin wonen hier niet in een gemeenschap in een opvangcentrum, maar in een *kleine, geïndividualiseerde structuur*. Deze vorm van opvang is recenter dan de voorgaande en wordt 'particulier', 'privé' of 'privatief' (in de zin van persoonlijk) genoemd.

... niet-begeleide minderjarige asielzoekers hoofdzakelijk worden opgevangen in aangepaste opvangstructuren?

Niet-begeleide minderjarige asielzoekers vormen een specifieke, kwetsbare groep binnen de groep van asielzoekers. Zij worden dan ook hoofdzakelijk opgevangen in aangepaste structuren, met een *specifieke omkadering*.

Vier opvangcentra (Sint-Niklaas, Deinze, Steenokkerzeel en Lanaken), beheerd door Rode Kruis Vlaanderen, bieden opvangplaatsen aan voor niet-begeleide minderjarigen. Ook in acht federale opvangcentra (Arendonk, Florennes, Jodoigne, Kapellen, Klein Kasteeltje, Morlanwelz, Rixensart en Sint-Truiden) zijn structuren ingericht voor niet-begeleide minderjarigen.

In de opvangcentra verblijven deze minderjarigen in een afzonderlijke leefgroep, met hun eigen team maatschappelijk assistenten, begeleiders en opvoeders. Het team volgt de jongeren zeer nauw op tijdens hun hele asielprocedure en probeert hen tegelijk zo zelfstandig en verantwoordelijk mogelijk te maken. Daarnaast vangen een aantal lokale opvanginitiatieven (LOI's) in Assesse, Gembloux, Wervik en Ieper, uitsluitend minderjarige asielzoekers op.

Meer info?

www.fedasil.be

www.rodekruis.be

2 Hoe toegankelijk is jouw jeugdwerking?

Als jeugdwerker heb je waarschijnlijk al gemerkt dat je bepaalde groepen kinderen en jongeren moeilijker kan bereiken dan andere. Het gaat dan meestal om de zogenaamd ‘maatschappelijk kwetsbare groepen’, waarmee bijvoorbeeld kansarme kinderen, allochtone kinderen en vluchtelingenkinderen bedoeld worden.

Om na te gaan of jouw jeugdwerking (voldoende) toegankelijk is voor verschillende doelgroepen, kan je voor jezelf een antwoord trachten te formuleren op onderstaande vragen.

Is jouw jeugdwerking voor iedereen betaalbaar?

Aan het lidmaatschap in een jeugdbeweging zijn een aantal *kleine en/of grote kosten* gekoppeld. We zijn er ons vaak te weinig van bewust dat deze kosten voor sommige ouders niet of moeilijk betaalbaar zijn. Het

is dan ook aan te raden om de kosten voor de ouders zoveel mogelijk te beperken.

Is jouw jeugdwerking voor iedereen bekend?

Een belangrijke vraag die je je als jeugdwerking kan stellen, is of alle kinderen die je wil bereiken ook op de hoogte zijn van je aanbod. Weten zij van het bestaan af van je jeugdwerking? Kennen zij het aanbod? Ouders beschikken vaak over *onvoldoende of verkeerde informatie* over de geplande activiteiten, de kostprijs van het lidmaatschap, kamp, uniform, ... Vaak zijn een aantal specifieke doelgroepen (zoals bijvoorbeeld vluchtelingenkinderen) het minst geïnformeerd omtrent het aanbod van je jeugdwerking. Hiervoor zijn verschillende redenen. Ten eerste maken zij vaak geen deel uit van diverse netwerken, waardoor ze minder vlot geïnformeerd worden. Daarnaast zijn ze niet altijd vertrouwd

met onze leescultuur, waardoor folders of uitnodigingen hun doel missen. Daarbij komt ook dat deze folders meestal in het Nederlands geschreven zijn, terwijl niet alle kinderen en/of ouders vertrouwd zijn met het Nederlands. Verder hebben niet alle kinderen toegang tot of kennis van het internet, e-mails, ..., waardoor zij ook op deze manier niet geïnformeerd worden.

Is jouw jeugdwerking voor iedereen bereikbaar?

In sommige gevallen kan de *ligging van de jeugdwerking* een belangrijke drempel vormen voor bepaalde groepen. Een aantal deelvragen kunnen hierbij aan bod komen. Waar ligt de werking? Is onze werking moeilijker/gemakkelijker bereikbaar voor bepaalde wijken? Is er een veilige weg voor voetgangers en fietsers naar onze werking? Wat is de omgeving van onze werking (de kerk, een jongerencafé, het politiekantoor, ...)?

Kan iedereen voldoende beroep doen op jouw jeugdwerking?

Voor sommige kinderen lijkt de jeugdwerking niet onmiddellijk

‘beschikbaar’. Dit kan te maken hebben met verschillende drempels zoals ingewikkelde inschrijvingsformaliteiten, de tijdstippen van activiteiten, de aanspreekbaarheid van de verantwoordelijken, de manier waarop contacten gelegd worden, ... Als jeugdwerking sta je op die manier soms zelf onbewust en ongewild de toegankelijkheid in de weg. Een *goed contact* met de ouders van de kinderen is belangrijk, vooral met de ouders van kinderen uit bijzondere groepen. Zorg er dan ook voor dat je als jeugdwerker beschikbaar bent voor de ouders van je leden, zowel tijdens als naast de activiteiten.

Is jouw jeugdwerking voldoende aantrekkelijk voor iedereen?

Het is belangrijk dat het aanbod van een jeugdwerking *aansluit bij de wensen, verwachtingen en leefwereld* van de kinderen en jongeren. Uiteraard zal niet iedere activiteit voor iedereen interessant zijn. Toch kan je je een aantal vragen stellen om zo beter aansluiting te zoeken bij verschillende (groepen) kinderen. Wat is de achtergrond van de kinderen? Wat willen zij graag doen? Liggen bepaalde thema’s gevoelig voor bepaalde kinderen? Zijn onze activiteiten niet te duur?

Vanuit welk referentiekader vertrekt jouw jeugdwerking?

We staan er niet altijd bij stil, maar de normen en het handelen van het jeugdwerk worden sterk bepaald door een bepaalde groep jongeren, vaak jongeren uit de autochtone middenklasse. Ook als begeleider werk je mee aan het opleggen van bepaalde waarden en normen. Het is belangrijk je te realiseren dat die normen of waarden niet voor iedereen binnen je groep dezelfde betekenis of hetzelfde belang hebben. *Niet iedereen kijkt immers vanuit hetzelfde referentiekader naar de wereld*. Doorheen ons leven doen we heel wat ervaringen en kennis op, waaruit we bepaalde inzichten of conclusies halen. Deze ervaringen, kennis, inzichten, conclusies verschillen van persoon tot persoon en bepalen onze visie op de wereld.

Het referentiekader van ‘bijzondere doelgroepen’ zal door verschillende ervaringen in meer of mindere mate verschillen van jouw referentiekader. Het is dan ook goed om stil te staan bij het feit dat jouw referentiekader niet de enige manier is om naar de wereld te kijken. Er zijn heel wat dingen die voor ons voor de hand liggend lijken, maar die voor anderen heel wat vraagtekens oproepen. Wat voor ons een bepaalde betekenis heeft, kan voor iemand anders iets heel anders betekenen.

Het referentiekader van mensen bepaalt in grote mate hun houding, verwachtingen en beeldvorming. Bepaalde 'kwetsbare' gezinnen hebben uitsluiting op vele plaatsen aan den lijve ondervonden. Het gevolg is dat ze wantrouwig zijn ingesteld tegenover alles wat van buiten hun leefwereld komt. Tegelijkertijd is die 'gescheiden' wereld voor hen ook een bescherming. Het wantrouwen doorbreken is een noodzakelijke voorwaarde om kinderen uit kwetsbare gezinnen bij jouw jeugdwerking te betrekken. Bovendien moet je je realiseren dat het vertrouwen, als het gewonnen is, kwetsbaar blijft. Je zult aan de vertrouwensband moeten blijven werken. Een verscheidenheid aan referentiekaders en respect voor deze verscheidenheid kan een hele verrijking betekenen voor je werking. Zowel kinderen als jeugdwerkers leren zo op verschillende manieren naar onze samenleving te kijken en zien dat hun perspectief op de wereld niet het enige juiste is.

Kan je je leden motiveren om naar jouw werking te blijven komen?

Om te bevorderen dat kinderen blijven komen naar je jeugdwerking, moet je ervoor zorgen dat ze *zich goed* voelen binnen je werking. Dit kan door te werken aan een positieve

relatie en voldoende aandacht voor je leden. Een vertrouwensrelatie maakt conflicten minder negatief of bedreigend. Hoewel dit in principe geldt voor alle kinderen, dient opgemerkt te worden dat maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren hieraan vaak extra gevoelig zijn naar aanleiding van vroegere ervaringen. Wees er ook attent voor dat sommige kinderen meer aandacht nodig hebben dan andere.

Verder is de algemene groeps sfeer zeer belangrijk opdat kinderen zich goed zouden voelen in je werking. Kinderen zijn immers onverbiddelijk voor elkaar. Jouw pogingen om je jeugdwerking toegankelijker te maken, kunnen kansloos gemaakt worden door een discriminatoire houding van je groepsleden. Zorg er dan ook voor dat nieuwe leden geen indringers lijken voor kinderen die al langer lid zijn van de jeugdwerking.

Stel ook bepaalde grenzen aan je werking. Kinderen (en maatschappelijk kwetsbare kinderen in het bijzonder) hebben behoefte aan duidelijkheid en structuur.

Tot slot is het uiterst belangrijk dat kinderen zich veilig en geborgen voelen binnen je werking. Voor bepaalde groepen kinderen en jongeren kan de jeugdwerking een geheel nieuwe ervaring zijn. Geef deze kinderen dan ook de tijd en ruimte om te ontdekken dat ze welkom zijn in de groep, dat je er bent voor hen, ...

Meer info?

www.uitdemarge.be

3 Vluchtelingen in het jeugdwerk

Een wederzijdse verrijking ...

Het jeugdwerk biedt spelenderwijs een aantal ontplooiingskansen aan kinderen en jongeren. Jongeren kunnen nieuwe dingen leren kennen, nieuwe mensen, nieuwe omgevingen, ... Dit is niet anders voor vluchtelingenkinderen.

Eén van de belangrijke functies van spelen is dat het kind zich kan voorbereiden op de reële volwassen wereld en zich een beeld van deze wereld kan vormen. Het kind leert tijdens het spel de noodzakelijke *regels om met elkaar om te gaan*, zonder dat daarbij de fysieke en psychische integriteit van het kind in gevaar komt. Wanneer de kinderfase onderbroken wordt door een oorlog of andere ingrijpende gebeurtenissen (zoals bij vluchtelingenkinderen vaak het geval is), heeft het kind vaak onvoldoende geleerd om te spelen. Het is dus belangrijk om in dat geval de capaciteit van het spelen te herstellen. Het kind moet opnieuw de *ruimte*

krijgen om te spelen, zowel mentaal als fysiek. Het jeugdwerk kan die ruimte bieden aan vluchtelingenkinderen.

Verder biedt het jeugdwerk een belangrijke bijdrage aan de *sociaal-culturele ontplooiing* van kinderen en jongeren in de vrije tijd. Vooral voor kinderen in een kwetsbare situatie kan het jeugdwerk een ontwikkelingsondersteunende rol spelen. Het jeugdwerk mobiliseert de positieve krachten bij kinderen. Het biedt hen de mogelijkheid te ontdekken wat ze kunnen. Via diverse spelletjes kunnen kinderen zowel *persoonlijke* (vb. concentratiespelletjes, ...) als *creatieve* (vb. improvisatie, knutselen, ...) als *sociale vaardigheden* (vb. kennismakingsspelletjes, interactiespelen, vertrouwensspelletjes, ...) ontwikkelen. Voor vluchtelingenkinderen zijn spelletjes die sociale en creatieve vaardigheden combineren, het interessantst. Deze spelletjes bieden hen de mogelijkheid het vertrouwen in zichzelf en hun omgeving terug te vinden. Ze krijgen de kans zichzelf

en de anderen te tonen wie ze zijn en waar ze voor staan. Spel en creativiteit helpen ook bepaalde ervaringen te verwerken. Spelenderwijs kunnen vluchtelingenkinderen hun verhaal vertellen.

Naast de bijdrage aan de ontwikkeling van vluchtelingenkinderen biedt het jeugdwerk ook een belangrijke bijdrage aan de *integratie in onze samenleving*. Door te spelen met leeftijdsgenootjes wennen vluchtelingenkinderen aan de Belgische samenleving. Vrijtijdsactiviteiten bieden ook de mogelijkheid om contacten te leggen, om vriendjes te maken. Daarnaast zijn jeugdwerkactiviteiten ook een middel om spelenderwijs Nederlands te leren.

Verder kan het jeugdwerk ook een *preventieve of signalerende functie* op zich nemen. Het jeugdwerk biedt immers de mogelijkheid om problemen of een afwijkende ontwikkeling van kinderen vroegtijdig te signaleren.

Naast al deze betekenissen voor de ontwikkeling van kinderen is het jeugdwerk ook gewoon een bron van *ontspanning, creativiteit, samenzijn, ...* voor (vluchtelingen)kinderen.

Het betrekken van vluchtelingenkinderen in het jeugdwerk is niet alleen van betekenis voor de vluchtelingenkinderen zelf. Ook voor

het jeugdwerk kan dit zeker een meerwaarde zijn. Zo krijgt de jeugdwerking een *uitgebreider en diverser ledengroep*, raken autochtone kinderen *vertrouwd met diversiteit en verscheidenheid* in de samenleving, leren leid(st)ers *vanzelfsprekendheden in vraag stellen* en hun *leefwereld verbreden, ...* Kortom, het is zéker de moeite waard om wat extra inspanningen te leveren om deze specifieke doelgroep te bereiken met je jeugdwerking. Om goed voorbereid te zijn, wordt hierna ingegaan op een aantal aandachtspunten en drempels in het werken met vluchtelingenkinderen.

Aandachtspunten en drempels in het werken met vluchtelingenkinderen

Wanneer je in je jeugdwerking met vluchtelingenkinderen werkt, kunnen er een aantal onvoorziene problemen opduiken. Zowel jeugdwerkers als vluchtelingenkinderen zelf kunnen met een aantal drempels en aandachtspunten te maken krijgen. Het is belangrijk deze zaken onder ogen te zien en een geschikte oplossing te zoeken binnen jouw werking.

Hieronder volgt een overzicht van mogelijke specifieke drempels en aandachtspunten waarmee je als jeugdwerker kan

geconfronteerd worden in het werken met vluchtelingenkinderen. Daarbij worden steeds ook enkele tips geformuleerd om de drempels en aandachtspunten op te vangen of te voorkomen. Hier en daar wordt er ook verwezen naar personen en/of organisaties die je kan contacteren voor bijkomende hulp of ondersteuning. De adressen van deze organisaties vind je op het einde van deze brochure.

Aandachtspunten voor jeugdwerkers

1) *Wie zijn vluchtelingenkinderen?*

Het is duidelijk dat vele jeugdwerkers tegenwoordig openstaan voor bijzondere doelgroepen, zoals vluchtelingenkinderen. Dat discriminatie aan de basis zou liggen van het niet bereiken van deze doelgroep is dus (in de meeste gevallen) een foute gedachte. Wat wel kan gezegd worden, is dat jeugdwerkers vaak niet op de hoogte zijn van de aanwezigheid van vluchtelingenkinderen. Vaak voelt men zich ook *onzeker in het werken met een nieuwe doelgroep* en heeft men *behoefte aan meer informatie*. Daarnaast wordt er vaak ook geen onderscheid gemaakt tussen gevestigde allochtonen, maatschappelijk kwetsbare jongeren en vluchtelingenkinderen.

Verzamel een *minimum aan*

achtergrondinformatie over je doelgroep. Het is zeker niet de bedoeling dat je alles over vluchtelingen weet. Op internet en in de media vind je al heel wat. Als je echt uitgebreide informatie wilt, kan je gespecialiseerde organisaties, websites of literatuur raadplegen.

Je kan allochtone jongeren of vluchtelingenjongeren inschakelen in je leidingsploeg. Let er wel op dat zij niet uitsluitend instaan voor de begeleiding van de vluchtelingenkinderen in je groep.

2) *'Welkom' is niet genoeg*

Een belangrijk besef is dat 'open staan' voor vluchtelingenkinderen niet volstaat om hen ook daadwerkelijk te bereiken. Het is een startbasis, maar het is niet voldoende om hen in je werking te betrekken. Daarvoor is een *actief engagement op langere termijn vereist*. Belangrijk hierbij is dat iedereen binnen je werking achter het project staat. Het werken met en voor vluchtelingenkinderen is immers niet vanzelfsprekend, hoewel we dit ook niet mogen overproblematiseren.

Een eerste belangrijke stap is een *grondig gesprek binnen je leidingsploeg*. Je zal met

elkaar moeten bespreken en vaststellen welke aanpassingen je organisatie nodig heeft om de nieuwe doelgroep te ontvangen en ook te behouden.

Speel eens een inleefspel met je leidingploeg om het thema bespreekbaar te maken.

3) Wat is haalbaar in onze groep?

Het werken met vluchtelingenkinderen vraagt *extra tijd en inspanningen*. Het is dan ook belangrijk om na te gaan wat haalbaar is binnen je huidige werking en binnen je leidingploeg. Het is immers niet de bedoeling dat het werken met vluchtelingenkinderen de draagkracht van je bestaande werking te zwaar zou belasten.

Ga na *wat je leidingploeg aankan*. In welke mate kan en wil iedereen zich engageren voor de nieuwe doelgroep?

Bij pogingen om vluchtelingenkinderen te betrekken, start je best met de *gemakkelijkst te bereiken groep* (bijvoorbeeld heel jonge kinderen). Starten met een succesverhaal bevordert de verdere werking.

Wees niet overmoedig en begin kleinschalig. Het is beter om te starten met 3 vluchtelingenkinderen in je werking te betrekken en daarmee een vertrouwensband te creëren dan ineens 20 vluchtelingenkinderen te bereiken die zich niet thuis voelen. Slechte startervaringen leiden enkel tot ontgoochelingen en ontmoediging om ermee door te gaan.

Vluchtelingenkinderen geleidelijk aan betrekken bij je *wekelijkse activiteiten* is eenvoudiger dan het meenemen van vluchtelingenkinderen op kamp. Een kamp is immers de bekroning van het jaar voor je huidige groep. Kinderen die dan pas invallen worden al vlug als indringers gezien. Bovendien brengen overnachten, eten, ... meer problemen met zich mee.

4) Waar vinden we vluchtelingenkinderen?

Eens je beslist hebt om vluchtelingenkinderen te betrekken in je werking, stelt zich een volgend probleem: 'waar vinden we vluchtelingenkinderen?'. Veelal zijn vluchtelingen aan geen enkele organisatie verbonden en hebben zij *geen vaste locaties* waar ze samenkomen. Als je vluchtelingenkinderen wilt bereiken, is het van belang om meer informatie te hebben

over vluchtelingen in de gemeente. Maar waar vind je die informatie?

Ga eens na bij je *gemeente* of bij *vluchtelingenorganisaties* in je buurt hoeveel vluchtelingenkinderen er in je gemeente wonen, waar je ze kan vinden en welke etnische achtergrond ze hebben. Verder kan je ook informatie proberen verkrijgen *via scholen, vrijwilligersgroepen of zelforganisaties* van vluchtelingen. Voldoende communicatie tussen het jeugdwerk en organisaties die werken met vluchtelingen (sociale diensten, OCMW's, CAW's, onthaalbureaus, onthaalklassen, opvangcentra, ...) is onontbeerlijk.

5) Hoe bereiken we vluchtelingenkinderen?

Vluchtelingenkinderen zijn vaak moeilijker te bereiken dan Belgische kinderen. Ze gaan niet altijd naar school, ze kennen de taal vaak niet, ze zijn niet vertrouwd met georganiseerde vrijetijdsvormen zoals het jeugdwerk, ... Het is belangrijk om deze kinderen *actief (en liefst goed voorbereid)* te gaan werven. Dit vergt enige tijd en moeite.

Tijdens *huisbezoeken* kan je vluchtelingen uitleggen hoe je werking in elkaar zit, wat je zoal doet, hoeveel alles kost, ...

Zorg ervoor dat je vooraf weet in welke taal je de ouders kan te woord kan staan en neem eventueel foto's of prenten mee ter verduidelijking. Ga na of de ouders ook echt begrijpen wat je wil zeggen.

Geef de ouders *de tijd* om rustig na te denken en verwacht niet onmiddellijk een antwoord. Je kan een week later nog eens gaan horen of ze het zien zitten.

Vertrouwenspersonen (leerkrachten, vrijwilligers, werkrachten OCMW, onthaalbureau, ...) kunnen je helpen bij het leggen van contacten met vluchtelingengezinnen.

6) Hoe behouden we vluchtelingenkinderen?

Het volstaat niet om eenmaal met een vluchtelingengezin contact op te nemen opdat zij iedere week actief zouden mee participeren. *Een actieve aanpak* is noodzakelijk om hen te blijven motiveren om naar je werking te komen.

Het is ook noodzakelijk te beseffen dat afwezigheid verschillende oorzaken kan hebben. Je mag er niet vanuit gaan dat de kinderen niet meer geïnteresseerd zijn omdat zij niet meer komen opdagen. Vluchtelingen leven in zo'n complexe situaties dat de

jeugdwerking vaak niet prioritair is.

Herhaal geregeld wanneer er activiteiten zijn. Vluchtelingen hanteren veelal in mindere mate het kalendersysteem zoals wij. Het leren omgaan met dit kalendersysteem vraagt blijvende aandacht. Om genoeg respons op de activiteiten te krijgen, is het regelmatig of periodiek bussen van kalenders een vereiste.

Regelmatig bij de ouders op bezoek gaan en hen herinneren aan de komende activiteiten is aangeraden. Dit moet uiteraard haalbaar zijn binnen jouw werking.

7) Vooroordelen en discriminatie bij andere leden

Wanneer er plots vluchtelingenkinderen naar je werking komen, bestaat de kans dat zij niet met open armen ontvangen worden door de andere kinderen. Vaak is dit uit *onwetendheid* over de nieuwe groep.

Bereid je groep voor op de komst van nieuwkomers. Er bestaan allerlei *informatieve spelen, workshops, interculturele evenementen* die je leden kunnen bekendmaken met andere culturen en mensen. Houd hierbij rekening met hun

interesses en hun leefwereld.

Wees op je hoede voor *latent racisme*. Dit geldt niet alleen voor autochtone vs. allochtone kinderen maar ook voor allochtone kinderen onderling. Kinderen afkomstig uit verschillende, conflicterende groepen willen of mogen soms niet samen spelen.

Behandel al je leden altijd met respect en wees er alert voor dat de andere leden dat ook doen. Het is al te gemakkelijk kinderen te veroordelen omdat ze te laat komen of weinig aanwezig zijn als je de reden hiervoor niet kent. Voor vluchtelingengezinnen liggen bepaalde zaken nu eenmaal moeilijker dan voor andere gezinnen. Wees dan ook op je hoede voor pestgedrag en grijp in dit geval zo snel mogelijk in.

Op *informele momenten* gaan de gesprekken tussen kinderen vaak over grote reizen, daguitstapjes, televisieprogramma's, cinema, gekregen geschenken, ... Vluchtelingenkinderen kunnen hier vaak niet over meepraten. Het is belangrijk om hier als leiding aandacht voor te hebben en hier op een zinvolle manier op te anticiperen.

8) Vooroordelen en discriminatie bij ouders van andere leden

Vaak zijn het niet zozeer de kinderen, maar wel de ouders die er problemen mee hebben dat er vluchtelingenkinderen in de werking betrokken worden. Het is dan ook belangrijk om evenzeer de *ouders als de leden goed te informeren* indien hier nood aan is.

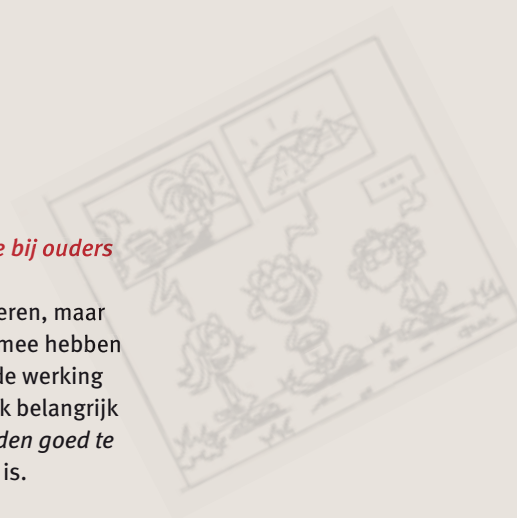
Je kan *autochtone ouders informeren* over je beslissing om vluchtelingenkinderen te betrekken. Dit kan via je nieuwsbrief of krantje of via een ouderavond. Schakel eventueel ook vluchtelingenouders of –organisaties in. Zorg dat je de beslissing van je leidingsploeg niet terug in vraag stelt. Deel gewoon mee wat je van plan bent, wat je argumenten hiervoor zijn en hoe je mogelijke problemen zult aanpakken.

Je kan er ook bewust voor kiezen om ouders *vooraf niet te informeren*. Dit wordt immers ook niet gedaan bij andere kinderen. Zorg er in dat geval wel voor dat je ouders kan te woord staan als zij vragen hebben omtrent jullie keuze om vluchtelingenkinderen te betrekken.

9) Communicatie

Een belangrijke drempel in het werken met

vluchtelingen(kinderen) is communicatie. Communicatieproblemen kunnen kleine misverstanden veroorzaken die zeer grote vormen kunnen aannemen.

Leg heel goed uit hoe alles werkt. Ga er vanuit dat wat voor jou vanzelfsprekend is, niet altijd zo vanzelfsprekend is voor vluchtelingen.

De beste informatie krijg je van de *kinderen en hun ouders* zelf. Als je niet weet hoe je bepaalde gedragingen moet verklaren, vraag dan aan het kind wat er aan de hand is of vraag aan de ouders wat zij ervan vinden.

Maak gebruik van *sociale netwerken rond het vluchtelingengezin*. Wellicht zijn er landgenoten of kennissen van het vluchtelingengezin (vertrouwenspersonen) die als tussenpersoon kunnen optreden.

10) Wat met de verzekering?

Kinderen zonder wettig verblijfsstatuut zijn meestal op geen enkele manier verzekerd. Ontvankelijk verklaarde asielzoekers kunnen zich aansluiten bij een *ziekenfonds*. (Nog) niet ontvankelijk verklaarde asielzoekers kunnen zich echter niet aansluiten bij een ziekenfonds. Voor hun ziektekosten staat het

bevoegde OCMW of opvangcentrum in. Een verzekering die de volledige medische kosten op zich neemt, is in dat geval onontbeerlijk.

Controleer steeds of de verzekering in orde is.

11) Wat met onvoorziene problemen?

Gezien de *leefsituatie van vluchtelingen* is het mogelijk dat er onvoorziene problemen opduiken. Deze kunnen te maken hebben met de asielprocedure, tewerkstelling, gezondheid, financiën, ... Wanneer dergelijke problemen zich voordoen kan je als jeugdwerker een steun zijn voor de kinderen of de familie, maar in vele gevallen kan je geen oplossing bieden. Hoe kan je hen toch helpen?

Probeer niet ieder probleem zelf op te lossen. Het is ongetwijfeld goed bedoeld, maar daarom niet de beste aanpak. Informeer of er reeds iemand bezig is met dit probleem en verwijs gericht door.

Zorg dat je goed op de hoogte bent van de mogelijkheden in je buurt (OCMW, school, opvangcentrum, dokter, gespecialiseerde diensten), zodat je ouders kunt doorverwijzen.

Maak een registratiefiche met basisgegevens per jongere. Daarop kan je alle nuttige informatie aanbrengen: de gezinssamenstelling, verblijfstitel, verantwoordelijke OCMW, mutualiteit, aankomst in België, school, vertrouwenspersonen, ... Dergelijke fiche stelt je in staat te anticiperen op mogelijke situaties.

12) Zijn we goed bezig?

Doorheen het werken met vluchtelingenkinderen stellen zich vaak minder en minder problemen. Het kan echter gebeuren dat je voor een nieuw probleem komt te staan en begint te *twijfelen* aan je manier van werken.

Overleg of werk samen met andere organisaties of jeugdwerkingen die met vluchtelingen in contact komen. Zij kunnen je tips meegeven of je geruststellen omtrent bepaalde hindernissen.

Er bestaan heel wat *vormingen* omtrent het betrekken van vluchtelingenkinderen, allochtone kinderen en maatschappelijk kwetsbare kinderen in het jeugdwerk. Informeer hierover bij je nationale koepel of

bij gespecialiseerde organisaties zoals Uit De Marge.

13) Vluchtelingenkinderen kunnen verdwijnen

Wanneer vluchtelingen het bevel krijgen om het grondgebied te verlaten, kunnen zij *plots wegblijven* uit de jeugdwerking.

Bereid jezelf en je leden hierop voor door daar vooraf op een zinvolle manier over te praten.

14) Spelmateriaal en ruimte

Voor vluchtelingenkinderen en hun ouders is het prettig als er ook iets van hun cultuur in het lokaal van de jeugdwerking te vinden is. Ook in het spelmateriaal (speelgoed, liedjes, boeken, ...) is het wenselijk dat *aspecten van de eigen cultuur* terug te vinden zijn.

Zoek naar afbeeldingen aan de muren en decoraties die ook *herkenbaar* zijn voor vluchtelingenkinderen. Zorg dat er in de aankleding van je ruimte aandacht is voor de achtergronden van verschillende kinderen. Zoek het hierbij ook niet te ver. Eenvoudige aanpassingen zijn vaak voldoende.

Ga op zoek naar intercultureel spelmateriaal of vraag aan de ouders of aan de kinderen zelf of

zij je kunnen helpen bij het vinden van muziek of spelletjes uit het land van herkomst.

15) Aangepaste activiteiten?

Het is niet aangewezen om eender welke activiteit te organiseren. Activiteiten die verband kunnen houden met de *voorgeschiedenis of de context* van de jongere, zijn niet gepast.

Schrikdroppings, woudloperskeuken, oorlogsspelletjes, mensenhandelbosspelen, ... kunnen vreemd of verkeerd overkomen bij vluchtelingenkinderen. Je kan uiteraard wel een ontspannende dropping of bosspel spelen. Een *gepaste inkleding* doet wonderen.

Wanneer je de *achtergrond van de kinderen* kent, loop je minder het risico om voor verrassingen te komen staan. Uiteraard gun je de kinderen ook hun privacy op dat vlak. Vaak gaat het immers om zeer persoonlijke en/of traumatische gebeurtenissen.

Drempels voor vluchtelingenkinderen

1) Onzeker verblijfskarakter

Een belangrijk element in het leven van vluchtelingenkinderen is het onzeker verblijfsstatuut. Asielzoekers leven *voortdurend in onzekerheid*. Deze

onzekerheid maakt dat asielzoekers een zinvolle vrijetijdsbesteding voor hun kinderen niet als prioriteit beschouwen. De intentie om stevige sociale banden uit te bouwen met de samenleving is minder sterk aanwezig wanneer men niet eens zeker is dat men erkend zal worden als vluchteling. Er wordt automatisch een soort van afzijdigheid ingebouwd. Een georganiseerde vrijetijdsbesteding voor hun kinderen wordt dan ook niet als een noodzaak ervaren.

2) Verstoorde gezinssituatie en opvoedingsonzekerheid

Traumatische ervaringen in het land van herkomst, de vluchtervaring en het leven in een opvangcentrum kunnen ervoor zorgen dat vluchtelingenouders hun kinderen niet voldoende warmte en liefde kunnen geven en niet altijd in staat zijn om adequaat te reageren op *opvoedingsvragen*. Verder hebben vluchtelingen vaak *weinig of geen familie* in het aankomstland. Zij leven vaak in gebroken gezinnen: vader, moeder, broers, zussen of andere familieleden verblijven nog in het land van herkomst (gevangen, in oorlog, ondergedoken, ...), zijn vermist of overleden. Contact met familieleden in het land van herkomst is meestal zo goed als uitgesloten, zeker aangezien het verboden is naar het land van herkomst terug te keren tijdens de

asielprocedure. Dit alles brengt heel wat *onzekerheid, verdriet en onrust* met zich mee. Na een tijd ontstaat er rust en kunnen ouders hun rol als opvoeder opnieuw opnemen. Bij de hereniging van een gezin is dit echter niet altijd vanzelfsprekend. De verschillende gezinsleden hebben immers tijd nodig om terug aan elkaar te wennen en het evenwicht in het gezin terug te vinden.

Heb begrip voor de situatie van vluchtelingengezinnen en neem de ouders serieus. Probeer hen zoveel mogelijk *bij de activiteiten te betrekken*. Laat zien wat er gebeurt in je werking en informeer hen over alle ontwikkelingen.

Sta open voor vragen in verband met opvoeding. Kinderen ophalen en terugbrengen voor en na een activiteit biedt daar een gelegenheid voor. Laat ouders ook vertellen hoe hun opvoeding eruit zag in het land van herkomst.

3) Geen tijd om kind te zijn

Wanneer ouders door de omstandigheden moeilijkheden ondervinden om hun opvoedingsrol op te nemen, bestaat de kans dat kinderen de zorg van/voor hun ouders overnemen. Vluchtelingenkinderen hebben

vaak een *grotere verantwoordelijkheid binnen het gezin* dan een gemiddeld Belgisch kind, zeker als één van de ouders afwezig is. Dit betekent dat er een onevenredig grote druk op de kinderen hun schouders komt te liggen. Zij zijn meer met taken van volwassenen bezig en hebben daardoor vaak nog weinig vrije tijd. Desondanks hebben ook deze kinderen er nood aan om 'kind te kunnen zijn'.

Het is goed hiervoor *alert te zijn* en de kinderen de kans te geven écht kind te zijn tijdens de activiteiten. Indien nodig kan je de ouders doorverwijzen naar verdere hulpverlening.

4) Verdriet

Vluchtelingenkinderen hebben doorgaans *heel wat meegemaakt*. Het kan dus voorvallen dat zij verdriet hebben om een al dan niet gekende reden. Het kan gaan om verdriet om de tijdelijke afwezigheid van (één van) de ouders of verdriet om wat het kind heeft meegemaakt.

Het is van groot belang om vluchtelingenkinderen gerust te stellen, te troosten. Zorg voor *emotionele veiligheid* en aandacht door af te leiden en te troosten. Hoe je dit

kan doen (via schouderklopjes, knuffels, samen ravotten, een babbeltje, ...), is sterk afhankelijk van kind tot kind en zal je dus zelf moeten ondervinden.

5) Scheidingsangst

Veel ouders en kinderen zijn *tijdelijk van elkaar gescheiden* geweest. Zij hebben vaak een angstige situatie meegemaakt en zijn erg op elkaar gericht geweest.

Geef ouders en kinderen de tijd om op *hun eigen tempo te wennen aan de situatie*. Heb er begrip voor dat ouders hun kinderen niet onmiddellijk kunnen toevertrouwen aan je jeugdwerking en dat kinderen zich onwennig voelen zonder hun ouders in de buurt.

6) Traumatisch gedrag

Vluchtelingenkinderen hebben een *hele geschiedenis* achter de rug. Dit kan ervoor zorgen dat zij traumatische gedragingen gaan ontwikkelen. Het is belangrijk hiermee rekening te houden, maar het is even belangrijk te beseffen dat dit *niet veralgemeend* kan worden. Niet ieder vluchtelingenkind vertoont traumatisch gedrag.

Wees alert, maar overdrijf niet.

7) *Onwetendheid omtrent jeugdwerk en permanent lidmaatschap*

Sommige vluchtelingenkinderen hebben al ervaring met vrijetijdsactiviteiten in het land van herkomst, zoals sportactiviteiten, muzieklessen, een creativiteitsclub. Veel vluchtelingenkinderen zijn echter niet gewend om hun *vrije tijd in georganiseerd verband* door te brengen. Zij zijn wel vertrouwd met 'rondhangen', maar niet met permanent lidmaatschap van een vereniging. Jeugdorganisaties verwachten echter vaak een langdurig en permanent engagement, terwijl crisissituaties soms alle energie opsorpen. Vaak staan vluchtelingen zelfs *weigerachtig* tegenover het jeugdwerk. Vluchtelingenouders gaan er van uit dat ze zelf wel voldoende aandacht hebben voor hun kinderen. Een ander hoeft zich niet te ontfermen over de opvoeding of de vrijetijdsbesteding van hun kinderen. Het is dan ook belangrijk om het doel van een 'zinnige' vrijetijdsbesteding duidelijk uit te leggen.

Maak gebruik van *introductie-activiteiten* waarop je ook de ouders uitnodigt. Zo krijgen ouders en kinderen een beeld van wat er gebeurt op de activiteiten en kunnen zij kennis maken met de begeleiding en de andere kinderen.

Je kan ook *vertrouwenspersonen* inschakelen om te helpen je aanbod bekend te maken en uit te leggen.

8) *Culturele en religieuze achtergronden*

Vluchtelingen komen uit verschillende landen, elk met hun eigen gebruiken en gewoonten. Er zijn bijgevolg een aantal verschillen met Belgische tradities. Cultuur- en religieverschillen komen vaak tot uiting bij het eten, slapen, belonen en straffen. We mogen echter niet vergeten dat er ook heel wat overeenkomsten zijn met onze cultuur.

Kennis van een welbepaalde cultuur of religie maakt het mogelijk om op eventuele misverstanden te anticiperen. Het is echter niet nodig om de cultuur of religie van een ander helemaal te doorgronden of over te nemen. Het is de kunst om de culturele achtergrond van anderen te respecteren en de vluchteling in zijn waarde te laten.

Houd rekening met *geloofszaken*. Vraag wat een vluchtelingenkind vanuit zijn religieuze voorschriften wel en niet mag eten. Houd rekening met religieuze feestdagen of vastenperiodes. Organiseer bijvoorbeeld geen eefstijn tijdens de Ramadan,

de vastenmaand voor moslims.

9) *Taalproblemen*

Wanneer asielzoekers in een gemeente komen wonen, hebben zij nog nauwelijks de kans gehad om zich de Nederlandse taal eigen te maken. Vooral kleine kinderen zullen vaak de *Nederlandse taal niet machtig* zijn, zelfs als ze hier geboren zijn of als ze al langere tijd in België zijn. Thuis wordt meestal de taal van het land van herkomst gesproken. Dit betekent dat er zich communicatieproblemen kunnen voordoen tijdens activiteiten of bij briefwisseling, afspraken, ... Taalproblemen doen zich niet alleen voor tussen vluchtelingenkinderen en begeleiders of autochtone kinderen, maar ook tussen vluchtelingenkinderen onderling.

Probeer steeds het *Nederlands als voertaal* te gebruiken. Zo is iedereen gelijk voor de wet en vermijd je discriminatie.

Formuleer de opdrachten tijdens je activiteiten *kort en helder*. Maak eventueel gebruik van *visuele middelen* of roep de hulp van een tolk in. Houd ook steeds rekening met het taalniveau van de kinderen. Ga na of wat je uitgelegd hebt, ook begrepen is en *herhaal* indien nodig.

Zorg, indien mogelijk, dat je een aantal *basale woorden* (drinken, eten, plassen, slapen) in de taal van het kind kent. Laat ouders die woorden eventueel voor je opschrijven bij de kennismaking.

Houd er rekening mee dat briefjes in het Nederlands niet altijd begrepen zullen worden en dus ook niet altijd effect hebben. Zorg voor een *mondelijke toelichting* zodat je zeker bent dat de ouders op de hoogte zijn.

10) *Financiële moeilijkheden*

Vluchtelingen bevinden zich meestal in een *sociaal-economisch zwakke positie*. Asielzoekers in de ontvankelijkheidsfase mogen niet werken. Ook daarna is het vaak moeilijk om werk te vinden voor vluchtelingen. Dit komt onder andere door discriminatie, door beperkte kennis van het Nederlands, doordat diploma's uit het land van herkomst hier vaak niet erkend worden, ... De beperkte financiële mogelijkheden maken het moeilijk voor vluchtelingengezinnen om geld te besteden aan de vrijetijdsbesteding van hun kinderen. Het betalen van lidgeld, het kopen van een uniform, dure uitstappen, ... zijn voor deze gezinnen niet zo vanzelfsprekend. Vaak begrijpen ouders ook niet waarom spelen geld moet kosten.

Op straat spelen is toch ook gratis?

Probeer ouders van bij het begin duidelijk te maken dat je *niet gratis* lid kan zijn van een jeugdbeweging. Maak ouders ervan bewust dat het betalen van inschrijvingsgeld belangrijk is, bijvoorbeeld voor de verzekering, ...

Tracht indien mogelijk van bij de start van het werkjaar een *overzicht* te geven van de komende kosten (vb. uitstapjes, uniform, weekend, kamp, ...) zodat ouders de kosten wat kunnen plannen en niet voor onaangename verrassingen komen te staan.

Wanneer ouders het niet aankunnen om het lidgeld in één keer te betalen, kan je hen de mogelijkheid geven om het *lidgeld in schijven* te betalen. Dit vraagt wel enige extra moeite van jullie als leiding om goed bij te houden wie welk bedrag reeds betaald heeft. Hou er ook rekening mee dat het voor sommige gezinnen niet evident is om gestructureerd iedere week of maand te sparen.

Je kan je eigen groepskas aanspreken om een *deel van het lidgeld bij te passen*.

Communiceer dit op een goede manier naar de ouders toe. Ouders hebben een zekere fierheid en aanvaarden niet graag dat zij zich door anderen moeten laten helpen.

Er bestaan heel wat *externe ondersteunings mogelijkheden* (OCMW, jeugddienst, ...) waar ouders met financiële moeilijkheden terecht kunnen. Zorg dat je hiervan op de hoogte bent zodat je ouders kan doorverwijzen. Ook als groep kan je vaak terecht bij de nationale koepel van jouw jeugdbeweging. Informeer je hierover en aarzel niet om er gebruik van te maken.

Als het aankopen van een uniform een probleem blijkt, kan je *uniformen uitlenen* aan je leden of het *uniform reduceren* tot het dragen van eenzelfde T-shirt of das.

Beperk het aantal zaken dat moet aangekocht worden om mee te kunnen op kamp (vb. slaapzak, veldbed, rugzak, stapschoenen, drinkbus, zaklamp, ...). Je kan bijvoorbeeld een kampplaats huren met bedden of je kunt als groep zelf een aantal slaapzakken en rugzakken ter beschikking stellen van je leden.

Probeer (*de kosten van*) *betalende activiteiten* (vb. film, schaatsen, zwemmen, ...) te *beperken*. Het is leuk om eens een uitstapje te maken met je groep, maar houd er altijd rekening mee dat dit voor vluchtelingenkinderen niet evident is.

11) Mobiliteit

Vluchtelingengezinnen beschikken niet steeds over een auto om hun kinderen naar het jeugdwerk te brengen. Ook het bezitten van een (*fatsoenlijke*) fiets is niet zo vanzelfsprekend. Activiteiten zoals een fietstocht kunnen deze kinderen ongewild uitsluiten. Bovendien schrikt het gebruikmaken van het openbaar vervoer om de jeugdwerking te bereiken vluchtelingenkinderen vaak af.

Wanneer het bereiken van de jeugdwerking een probleem is, kan je als leiding eventueel een aantal *kinderen thuis gaan ophalen* vóór de activiteit.

Organiseer eens een wandeltocht in plaats van een fietstocht. Wanneer je toch een fietstocht organiseert, kan je als leiding eventueel *fietsen ter beschikking* stellen.

Conclusie

Het werken met vluchtelingenkinderen is in de eerste plaats *‘werken met kinderen’*. Het kan niet genoeg benadrukt worden dat vluchtelingenkinderen gewone kinderen zijn, maar dan met ongewone ervaringen. Werken met vluchtelingenkinderen is dan ook even moeilijk/gemakkelijk als werken met autochtone kinderen, op voorwaarde dat je kan rekening houden met een aantal aandachtspunten, zoals in het voorgaande deel beschreven.

Deze aandachtspunten hoeven jouw werking niet te domineren of radicaal te veranderen. Kleine aanpassingen kunnen een groot verschil maken. Je zal in jouw werking ook niet vanzelfsprekend iedere drempel ervaren die hierboven vernoemd wordt.

Bovendien willen vluchtelingenkinderen geen aparte behandeling. Zij willen gelijkwaardig deelnemen aan je vrijetijdsaanbod, net zoals alle andere kinderen. Tracht al je leden dan ook zo gewoon en gelijk mogelijk te behandelen.

Nuttige adressen

... omtrent vluchtelingen

1) Algemeen

Hoog VN-Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR)

Van Eyckstraat 11B, 1050 Brussel
tel. 02 649 01 53
fax 02 627 17 30
www.unhcr.ch

Belgisch Comité voor Hulp aan de Vluchtelingen (BCHV)

Defacqzstraat 1 B10, 1000 Brussel
tel. 02 537 82 20
fax 02 537 89 82

Ciré

Rue du Vivier 80/82, 1050 Brussel
tel. 02 629 77 10
fax 02 629 77 33
sec@cire.be
www.cire.be

Vluchtelingenwerk Vlaanderen

Gaucheretstraat 164, 1030 Brussel
tel. 02 274 00 20
fax 02 201 03 76
info@vluchtelingenwerk.be
www.vluchtelingenwerk.be

Vlaams Minderhedencentrum (VMC)

Vooruitgangstraat 323, 1030 Brussel
tel. 02 205 00 50
fax 02 205 00 60
www.vmc.be

Oost-Vlaams Diversiteitscentrum vzw (ODiCe)

Dok Noord 4 – Gebouw 25, 9000 Gent
tel. 09 267 66 40
fax 09 267 66 44
odice@odice.be
www.odice.be

Dienst Minderheden PAC Het Zuid

Woodrow Wilsonplein 2, 9000 Gent
tel. 09 267 71 43
minderheden@oost-vlaanderen.be

Intercultureel Netwerk Gent vzw (ING)

Dok Noord 7, 9000 Gent
tel. 09 224 17 18
fax 09 224 17 08
info@ingent.be
www.ingent.be

Provinciaal Integratiecentrum West-Vlaanderen (PIC)

Hoogstraat 98 bus 7, 8800 Rumbeke
tel. 051 69 79 89
fax 051 69 79 90
pic@pandora.be
www.pic-wvl.be

Provinciaal Integratiecentrum Limburg (PRIC)

Universiteitslaan 1A, 3500 Hasselt
tel. 011 23 82 20
fax 011 45 84 87
pric@limburg.be
www.limburg.be/pric

Provinciaal Integratiecentrum Antwerpen (Pricma)

Groene Hofstraat 13, 2850 Boom
tel. 03 844 85 70
fax 03 888 97 93
info@pricma.be
www.pricma.be

De Acht vzw

Van Daelstraat 35, 2140 Borgerhout
tel. 03 270 33 33
fax 03 235 89 78
info@de8.be
www.de8.be

2) Asielprocedure**Kabinet van de minister van Binnenlandse Zaken**

Koningsstraat 2
1000 Brussel
tel. 02 504 85 11
fax 02 504 85 80

Federale overheidsdienst Binnenlandse zaken

Leuvenseweg 3, 1000 Brussel
tel. 02 500 21 11
fax 02 500 21 28
www.ibz.fgov.be

Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ)

Postadres:

WTC II

Antwerpsesteenweg 59B, 1000 Brussel

Aanmeldadres:

Koning Albert II-laan 8

1000 Brussel

tel. 02 205 54 11

fax 02 205 56 80

www.dofi.fgov.be

Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS)

North Gate 1

Koning Albert II-laan 6, 1000 Brussel

tel. 02 205 51 11

fax 02 205 51 15

www.belgium.be/cgvs

Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen

Koning Albert II-laan 6, 1000 Brussel

tel. 02 205 53 11

fax 02 205 53 13

www.vbv.fgov.be

3) Asielopvang

Kabinet van de minister van Maatschappelijke Integratie

Wetstraat 51, 1000 Brussel

tel. 02 790 57 11

fax 02 790 57 90

Fedasil

Kartuizersstraat 21, 1000 Brussel

tel. 02 213 44 11

fax 02 213 44 22

info@fedasil.be

www.fedasil.be

Dispatching Fedasil

North Gate II

Koning Albert II-laan 8, 1000 Brussel

tel. 02 205 57 95

fax 02 205 54 15

Rode Kruis Vlaanderen

Motstraat 40, 2800 Mechelen

tel. 015 44 33 22

fax 015 44 33 11

www.rodekruis.be

Neder-over-Heembeek
(opvangcentrum voor niet-begeleide buitenlandse
minderjarigen)
Militair Hospitaal Koningin Astrid
Bruynstraat 11-20, 1120 Brussel
tel. 02 264 54 33
fax 02 264 41 90

Sint-Pieters-Woluwe
(noodopvangcentrum)
Palmboomstraat 80, 1150 Brussel
tel. 02 734 78 91
fax 02 733 43 00

Sint-Truiden
Montenakenweg 145, 3800 Sint-Truiden
tel. 011 69 75 00
fax 011 69 75 55

Steenokkerzeel
(Opvangcentrum voor niet-begeleide buitenlandse
minderjarigen)
De Maillélaan 2, 1820 Steenokkerzeel
tel. 02 755 23 60
fax 02 757 97 53

Federale opvangcentra in Vlaanderen

Arendonk
Grens 77, 2370 Arendonk
tel. 014 40 52 50
fax 014 40 52 68

Broechem
Van den Nestlaan 64B, 2520 Ranst-Broechem
tel. 03 727 12 60
fax 03 727 12 68

Ekeren
Laar 140, 2180 Ekeren
tel. 03 640 34 70
fax 03 640 34 88

Kapellen
Kazerneweg 35, 2950 Kapellen
tel. 03 660 19 00
fax 03 660 19 40

Klein Kasteeltje
Negende Linielaan 27, 1000 Brussel
tel. 02 250 05 11
fax 02 250 04 82

Opvangcentra Rode Kruis Vlaanderen

Alseberg
Sanatoriumstraat 165, 1652 Alseberg
tel. 02 359 91 90
fax 02 361 87 14

Linkeroever
Beatrijslaan 100, 2050 Antwerpen
tel. 03 252 58 30
fax 03 252 70 82

Patio
Vlamingstraat 55, 8000 Brugge
tel. 050 33 55 73
fax 050 33 65 40

De Foyer
Bodegemstraat 27, 1000 Brussel
tel. 02 512 17 92
fax 02 512 90 08

Foyer Selah
Ieperlaan 28, 1000 Brussel
tel. 02 219 01 77
fax 02 219 88 52

Goed te Wallebeke
Beekstraat 119, 9800 Deinze
tel. 09 282 76 58
fax 09 282 28 41

Eeklo
Pokmoer 1A, 9900 Eeklo
tel. 09 376 78 60
fax 09 327 08 44

Ter Dennen
Molenbergstraat 101, 3620 Lanaken
tel. 089 71 14 76
fax 089 71 16 77

Het Meihof
Kapelstraat 1, 2547 Lint
tel. 03 460 30 90
fax 03 454 13 01

Menen
Stationstraat 15, 8930 Menen
tel. 056 53 06 87
fax 056 53 07 71

Valkenhof
Napoleonstraat 51, 3900 Overpelt
tel. 011 66 36 02
fax 011 66 36 01

Sint-Niklaas
Kasteelstraat 18, 9100 Sint-Niklaas
tel. 03 778 88 20
fax 03 778 29 04

Wingene
Boskapeldreef 6, 8750 Wingene
tel. 051 63 78 49
fax 051 63 78 68

4) Onthaalbureau's

Onthaal Nieuwkomers Oost-Vlaanderen (ONOV)

Coördinatie en administratie
Voldersstraat 1, 9000 Gent
tel. 09 267 70 28
fax 09 267 70 25
onov@onov.be

Kom-Pas Gent

Kongostaat 42, 9000 Gent
tel. 09 265 78 40
fax 09 265 78 49
kom.pas@gent.be

PIC West-Vlaanderen

Hoogstraat 98/bus 7, 8800 Roeselare-Rumbeke
tel. 051 69 79 89
fax 051 69 79 90
marleen.depreitere@onthaalbureau-wvl.be

Onthaalbureau Limburg

Stadsomvaart 9, 3500 Hasselt
tel. 011 24 78 02
fax 011 24 78 02
blockx@limburg.be

PRISMA

Brusselsepoortstraat 8, 2800 Mechelen
tel. 015 28 18 30
fax 015 28 18 58
info@prismavzw.be
www.prismavzw.be

PINA

Prins Leopoldstraat 51, 2140 Borgerhout
tel. 03 270 02 00
fax 03 270 02 01
pina@stad.antwerpen.be

Onthaalbureau Vlaams-Brabant

Provincieplein 1, 3010 Leuven
tel. 016 26 73 95
onthaalbureau@vlaams-brabant.be

Onthaalbureau Brussel (BON)

Philippe de Champagnestraat 23, 1000 Brussel
tel : 02 501 66 80
info@bonvzw.be

Een geactualiseerde versie van contactadressen van de onthaalbureaus vind je op www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/inburgeringsbeleid/onthaalbureaus/.

5) Onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers – OKAN (secundair onderwijs)

Heilig Hartcollege

Landsroemlaan 126, 1083 Ganshoren
tel. 02 426 86 45
fax 02 426 11 69
h.hartcollege.ganshoren@skynet.be
heilighartcollege.vgc.be

Hoger Instituut voor Verpleegkunde

Sint-Elisabeth

Herentalsstraat 70, 2300 Turnhout
tel. 014 47 13 20
fax 014 47 13 22
info@hivset.be
www.hivset.be

Instituut Anneessens – Funck

Groot Eiland 39, 1000 Brussel-Stad
tel. 02 510 07 50
fax 02 510 07 98
helena.vandriessche@brunette.brucity.be
www.brunette.brucity.be/nlanneessens

Instituut Maris Stella – Sint-Agnes

Turnhoutsebaan 226, 2140 Borgerhout (Antwerpen)
tel. 03 236 91 07
fax 03 236 40 35
ims@netbel.be

Katholiek Instituut voor Technisch Onderwijs

Zennelaan 51-53, 1800 Vilvoorde
tel. 02 251 34 28
fax 02 251 35 90
kito-so@kov.be
www.kov.be/kito-so

Koninklijk Atheneum

Franklin Rooseveltplaats 11, 2060 Antwerpen
tel. 03 232 70 99
fax 03 225 36 22
ka1.antwerpen@argo.be
www.atheneumantwerpen.be

Koninklijk Atheneum

Boomgaardstraat 56, 2300 Turnhout
tel. 014 47 05 10
fax 014 47 05 15
atheneum@acbt.be
www.acbt.be

Koninklijk Atheneum Hoboken

Distelvinklaan 22, 2660 Hoboken (Antwerpen)
tel. 03 827 27 99
fax 03 829 15 34
ka.hoboken.antwerpen@argo.be
schoolweb.gemeenschapsonderwijs.be/ka/
hoboken

Koninklijk Technisch Atheneum

Sint-Baafskouterstraat 129, 9040 Sint-Amandsberg
tel. 09 228 42 22
fax 09 229 30 49
kta2.sint-amandsberg.gent@argo.be
www.atheneum-groenkouter.be

Koninklijk Technisch Atheneum

Brouwerijstraat 5, 9160 Lokeren
tel. 09 348 22 12
fax 09 349 17 54
kta.lokeren@rago.be
www.ktalokeren.be

Koninklijk Technisch Atheneum

Vildersstraat 3, 3500 Hasselt
tel. 011 21 10 92
fax 011 21 15 64
directie@kta2hasselt.be
www.kta2hasselt.be

Koninklijk Technisch Atheneum

Pastoor Vandenhoudtstraat 8, 2950 Kapellen
(Antwerpen)
tel. 03 664 43 00
fax 03 665 03 90
kta.kapellen@rago.be
www.kta-kapellen.be

Koninklijk Technisch Atheneum Rugeveld

Rugeveldlaan 496, 2100 Deurne (Antwerpen)
tel. 03 328 05 00
fax 03 328 05 10
dir.secr.ktadeurne@scarlet.be

Koninklijk Technisch Atheneum Wollemarkt

Wollemarkt 36, 2800 Mechelen
tel. 015 28 62 60
fax 015 28 62 61
kta.wollemarkt@telenet.be
www.kta-wollemarkt.be

**Middenschool van het
Gemeenschapsonderwijs**

Hugo Verrieststraat 68, 8800 Roeselare
tel. 051 22 62 39
fax 051 24 49 76
ms.roeselare@gemeenschapsonderwijs.be
www.ilt.be

**Middenschool van het
Gemeenschapsonderwijs**

Vander Merschplein 54, 8930 Menen
tel. 056 51 87 60
fax 056 51 64 29
ms.menen@rago.be
www.grenslandscholen.tk

**Middenschool van het
Gemeenschapsonderwijs**

Mosselerlaan 62, 3600 Genk
tel. 089 35 24 51
fax 089 30 39 34
ms1genk@scarlet.be
schoolweb.gemeenschapsonderwijs.be/ms/1/genk

**Middenschool van het
Gemeenschapsonderwijs**

Dr. Vanweddigenlaan 10, 3540 Herk-De-Stad
tel. 013 53 93 28
fax 013 55 48 65
ms2.herk-de-stad@rago.be
www.drukkerijschool.ms2.be

Provinciaal Instituut voor Secundair onderwijs

Alexianenweg 2, 3300 Tienen
tel. 016 81 45 11
fax 016 82 20 57
gjammaer@vl-brabant.be

Provinciale Middenschool

Abdisstraat 56, 9000 Gent
tel. 09 267 12 40
fax 09 267 12 41
pm-gent@telenet.be
www.pm-gent.be

Provinciale Technische School

Europaplein 36, 3630 Maasmechelen
tel. 089 77 09 40
fax 089 77 09 41
ptsmaasmechelen@limburg.be
www.ptsmm.net

**School voor verkoop, Informatieverwerking
en Personenzorg**

Neermeerskaai 1A, 9000 Gent
tel. 09 269 23 00
fax 09 223 82 86
vipschool.nk@gent.be

Sint-Albertuscollege

Geldenaaksebaan 277, 3001 Heverlee
tel. 016 40 50 60
fax 016 40 41 14
secretariaat@salco-haasrode.be

Sint-Guido-Instituut

Dokter Jabobsstraat 67, 1070 Anderlecht
tel. 02 521 60 10
fax 02 527 12 36
stguido.directie@vgc.be
sintguido.vgc.be

Sint-Lutgardisinstituut

Steenbakkersstraat 80, 8400 Oostende
tel. 059 70 44 11
fax 059 55 39 79
info@slo.be
www.slo.be

Sint-Willebrord - H. Familie 1e graad

Jan Moorkensstraat 95, 2600 Berchem (Antwerpen)
tel. 03 239 17 88
fax 03 286 78 88
wilfam@scarlet.be
members.lycos.nl/heiligefamilie

Stedelijk Handelsinstituut

Vuurkruisenlaan 16, 2170 Merksem (Antwerpen)
fel. 03 641 64 20
fax 03 641 64 39
shim@shim.be
www.shim.be

Stedelijk Instituut voor Secundair Onderwijs

Confortalei 173 , 2100 Deurne (Antwerpen)
fel. 03 360 50 20
fax 03 360 50 30
siso2@siso2.com
www.siso2.com

Stedelijk Instituut voor Technisch Onderwijs

Vilde-Olympiadelaan 2, 2020 Antwerpen
fel. 03 242 90 60
fax 03 242 90 70
info@sit05.be
www.sit05.be

Stedelijke Middenschool Quellin

Quellinstraat 31, 2018 Antwerpen
fel. 03 201 62 80
fax 03 201 62 81
quellin@quellin.net
www.quellin.net

Technicum

Gildestraat 22, 3800 Sint-Truiden
fel. 011 68 22 34
fax 011 67 49 80
technicum.st@village.uunet.be
www.technicum.be

Technisch Berkenboominstituut

Kalkstraat 26, 9100 Sint-Niklaas
fel. 03 760 41 00
fax 03 760 41 17
info.tbi@berkenboom.be

Technisch Instituut Heilige Familie

Oude Zak 38, 8000 Brugge
tel. 050 44 59 59
fax 050 44 59 58
tihfbrugge@telenet.be
www.tihf.be

Technische Scholen Mechelen – Autonome

Eerstegraadschool, Onder-den-Toren 13/14
2800 Mechelen
tel. 015 27 14 53
fax 015 20 17 72
tsmaeg2@telenet.be
www.tsmmechelen.be

Van Celstinstituut TSO

Italiëlei 86, 2000 Antwerpen
tel. 03 232 09 09
fax 03 234 06 89
info@vancelst.be
www.vancelst.be

Vrij Technisch Instituut

Sinte Annalaan 198 , 9300 Aalst
tel. 053 73 92 11
fax 053 73 92 90
dirso@vtiaalst.be
www.vti-aalst.be

Vrij Technisch Instituut

Oudenaarsesteenweg 168, 8500 Kortrijk
tel. 056 21 23 01
fax 056 22 71 37
marc.vanhaecke@vtik.be
www.vtik.be

Vrij Instituut voor Secundair Onderwijs

Industrieweg 228, 9030 Mariakerke (Gent)
tel. 09 216 36 36
fax 09 216 36 37
info@viso.be
www.viso.be

6) Gezondheidszorg**Medimmigrant**

Gaucheretstraat 164, 1030 Brussel
tel. 02 274 14 33 – 02 274 14 34
fax 02 274 14 48
info@medimmigrant.be
www.medimmigrant.be

Ondersteuningspunt Medische Zorg

Van Daelstraat 41, 2140 Borgerhout
tel. 03 270 33 36
fax 03 235 89 78
medischezorg@de8.be
www.de8.be/Medischezorg.htm

Oriëntatiepunt Gezondheidszorg Oost-Vlaanderen

Dok Noord 4 – Gebouw 25, 9000 Gent
tel. 09 267 66 46
fax 09 267 66 44
info@orientatiepunt.be
www.orientatiepunt.be

7) Tolken- en vertaaldiensten

Dienst Minderheden Provincie Oost-Vlaanderen – Vertaal- en tolkservice

Woodrow Wilsonplein 2, 9000 Gent
tel. 09 267 71 44
fax 09 267 71 97
greet.de.kesel@oost-vlaanderen.be
www.oost-vlaanderen.be/welzijn/minderheden

Tolk- en Vertaalservice Gent (TgV)

Gasmeterlaan 107, 9000 Gent
tel. 09 235 29 55
fax 09 233 37 80
TgV@TgVgent.be
www.tgvgent.be

Provinciaal Integratiecentrum West-Vlaanderen – Sociale Tolkendienst

Dekenijstraat 8, 8400 Oostende
tel. 0473 83 06 71
Fax 059 80 48 99
an.lokaalsteunpunt@tiscali.be
www.pic-wvl.be

Tolkenproject Provinciaal Integratiecentrum Limburg (PRIC)

Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt
tel. 011 23 82 20
fax 011 23 82 20
pric@limburg.be
www.limburg.be/pric/tolken

Tolkendienst Provincie Antwerpen – Dienst Welzijn (SWPA)

Boomgaardstraat 22/bus 100, 2600 Berchem
tel. 03 240 61 77
fax 03 240 61 62
veerle.berckmans@welzijn.provant.be
www.provant.be/welzijn

Stedelijke Tolk- en Vertaaldienst Antwerpen – Dienst Integratie Antwerpen (STA-DIA)

Van Immerseelstraat 11-23, 2018 Antwerpen
tel. 03 222 37 48
fax 03 222 37 39
pascal.rillof@bz.antwerpen.be
burgerzaken.antwerpen.be/integratie

Tolkenpool Dienst Diversiteit Stad Mechelen

M. Sabbestraat 119, 2800 Mechelen
tel. 015 29 83 63
fax 015 29 83 09
diversiteit@mechelen.be
www.mechelen.be/diversiteit

Obelics vzw

Kipdorp 2, 2000 Antwerpen
tel. 03 234 14 62/63
fax 03 234 14 61
obelics@skynet.be

Project PRIC Vlaams-Brabant – PASTA

Witherenstraat 30, 1800 Vilvoorde
tel. 02 251 10 33
fax 02 252 45 22
ffijten@vlaamsbrabant.be

Ba-bel – Vlaamse Tolkentelefoon

Vooruitgangstraat 323/3, 1030 Brussel
tel. 02 208 06 11
fax 02 208 06 12
tolkdienst@vmc.be
www.ba-bel.be

Brussel Onthaal – Sociaal Vertaalbureau

Cellebroersstraat 16, 1000 Brussel
tel. 02 511 27 15
fax 02 503 02 29
svb.bo@skynet.be
www.sociaalvertaalbureau.be

Integratiedienst Leuven

Diestsesteenweg 42, 3010 Leuven
tel. 016 35 09 50
integratiedienst@leuven.be

8) Vrijwilligersorganisaties

De adressen van vrijwilligersorganisaties in de verschillende provincies kunnen opgevraagd worden bij de integratiecentra en onthaalbureaus van de betreffende provincies.

... omtrent jeugdwerk en maatschappelijk kwetsbare groepen

1) Algemeen

Uit De Marge

Hof ter Lo 6B, 2140 Borgerhout
tel. 03 235 18 81
fax 03 235 32 54
info@uitdemarge.be
www.uitdemarge.be

Lokale steunpunten Uit De Marge

Oost-Vlaanderen: Cojema
St. Jacobsnieuwstraat 50, 9000 Gent
tel. 09 233 00 56
fax 09 265 84 79
cojema.vzw@jeugdwerknet.be

Gent: JONG vzw
Sleepstraat 118, 9000 Gent
tel. 09 268 29 50
fax 09 223 97 09
info@vzwjong.be

Limburg: CMGJ
Boslaan 27, 3600 Genk
tel. 089 84 50 04
fax 089 84 49 88
cmgj@pandora.be
www.cmgj.be

Antwerpen: KIDS
Borgerhoutsestraat 32, 2018 Antwerpen
tel. 03 270 39 10
fax 03 270 39 19
info@kidsvzw.be
www.kidsvzw.be

Brussel: BRES
Werkhuizenstraat 3-5, 1080 Brussel
tel. 02 411 68 83
fax 02 410 60 43
bres@jes.be

Steunpunt Jeugd
Arenbergstraat 1 D, 1000 Brussel
tel. 02 551 13 50
fax 02 551 13 85
info@steunpuntjeugd

Platform Allochtone Jeugdwerkingen
Oudstrijdersstraat 9, 2140 Antwerpen
tel. 03 204 10 10
fax 03 239 98 32
info@paj.be
www.paj.be

Steunpunt allochtone meisjes en vrouwen
Koningstraat 136, 1000 Brussel
tel. 02 209 34 69
fax 02 209 34 35
steunpunt@samv.be
www.samv.be

2) Diversiteit binnen het klassieke jeugdwerk
KSJ-KSA-VKSJ: Werkgroep Diversiteit
Contactpersoon: Sofie Van Zeebroeck
sofie@ksj.org
tel. 02 201 15 10
www.ksj.org

Chirojeugd-Vlaanderen vzw : Werkgroep Toegankelijkheid
Contactpersoon: Ilse Neyrinck
tel. 03 231 07 95
ilse.neyrinck@chiro.be
www.chiro.be

Scouts en Gidsen Vlaanderen
Contactpersoon: Skrolan Hugens
tel. 03 231 16 20
sh@vvksm.be
www.vvksm.be

KLJ

Contactpersoon: An Van Elsacker
tel. 016 47 99 56
an.vanelsacker@klj.be
www.klj.be

KAJ

tel: 02 216 20 03
info@kaj.be
www.kaj.be

Federatie Open Scoutisme: Ploeg Diversiteit

Contactpersoon: Femke Vandormael
tel: 09 245 45 86
diversiteit@fos.be
www.fos.be

Vlaamse Dienst Speelpleinwerk

Contactpersoon: Kris De Visscher
tel: 016 31 18 52
kris.vis@staf.speelplein.net
www.speelplein.net

Vlaamse Federatie voor Jeugdhuizen en Jongerecentra

tel: 03-226 40 83
info@vfj.be
www.vfj.be

3) Educatieve spelen rond intercultureelheid**Centrum informatieve spelen vzw**

Smidsestraat 130, 9000 Gent
tel. 0496 16 88 92
fax 016 29 50 99
steunpunt@samv.be
www.samv.be

Vaartstraat 14, 3500 Hasselt
tel. 011 21 41 80
Fax 016 29 50 99

Naamsesteenweg 130, 3001 Leuven
tel. 016 22 25 17
fax 016 29 50 99

cis@spelinfo.be
www.spelinfo.be

Kleur bekennen – documentatiecentra

Wereldcentrum vzw
Voldersstraat 1, 9000 Gent
tel. 09 233 75 46
fax 09 224 49 14
kleurbekennen@wereldcentrum.be
www.wereldcentrum.be

Provinciaal Educatief Centrum West-
Vlaanderen
Hugo Verrieststraat 22, 8800 Roeselare
tel. 051 26 50 51
fax 051 20 43 49
kleurbekennen@west-vlaanderen.be

Provinciehuis
Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt
tel. 011 23 82 45
fax 011 23 72 90
kleurbekennen@limburg.be

Provinciehuis – DOS
Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen
tel. 03 240 56 53
fax 03 240 56 56
kleurbekennen@provant.be

Provinciale Materialenbank
Van Daelstraat 32, 2140 Borgerhout
tel. 03 270 33 00
fax 03 272 41 62
info@provincialematerialenbank.be
www.provincialematerialenbank.be

Provinciale materialenbank
Koning Albertstraat 13/15
2300 Turnhout
tel. 014 72 40 20
fax 014 41 33 56
docturnhout@provincialematerialenbank.be

Kleur Bekennen Brussel
Hoogstraat 147
1000 Brussel
tel. 02 505 18 30
fax 02 213 12 12
doccenter@btcctb.org

VGC
Technologiestraat 1
1082 Sint-Agatha-Berchem
tel. 02 482 05 17
fax 02 482 00 82
kleurbekennen@vgc.be

Provinciaal Educatief Centrum Vlaams-Brabant
Provincieplein 1
3010 Leuven
tel. 016 26 73 49
fax 016 26 73 52
kleurbekennen@vl-brabant.be

Initiatiefnemers van deze brochure:

Provinciale Jeugddienst

Contactpersoon: Jan Cools

tel. 09 267 75 94

jeugddienst@oost-vlaanderen.be

www.jeugdwerkvoorallen.be

Provinciale Dienst Minderheden

Contactpersoon: David Talloen

tel. 09 267 71 46

david.talloen@oost-vlaanderen.be

www.oost-vlaanderen.be/public/welzijn_gezondheid/gelijke_kansen/minderheden/index.cfm

Oost-Vlaams Diversiteitscentrum, ODiCe vzw

Contactpersoon: Geert Matthys

tel. 09 267 66 47

geert.matthys@odice.be

www.odice.be

Schriftelijke bronnen

- Chiro. *Anders bivakken: stappenplan*.
- CMGJ (2002). *Een plek voor kinderen. Een plaats voor jongeren*. Houthalen-Helchteren: Haletra.
- Fedasil (2005). *Jaarverslag 2004*. Oostakker: Geers Offset.
- Geenen, M.-J. (1996). *Kinderen zijn kinderen. Werken met vluchtelingenkinderen van 0 tot 12 jaar in kinderwerk, jeugdwerk, kinderopvang*. 's Hertogenbosch: Brabants Steunpunt Jeugdwelzijn.
- Kruiswijk, P. (1999). *Vrijtijdsbesteding van jonge vluchtelingen. Leisure activities of young refugees*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Matthys, G. (2002). *Vrijtijdsbesteding voor vluchtelingenkinderen: nood aan een specifieke benadering*. In *Een plek voor kinderen, een plaats voor jongeren* (pp. 79-85). Genk: Werkgroep Draaiboek.
- Plysier, S. (2003). *Kinderen met een tweede huid. Onthaal van kinderen op de vlucht*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Poort, F. *Welkom is niet genoeg. De betekenis van jeugd- en jongerenwerk voor jonge vluchtelingen*. In A. van Keulen (ed.), *Vluchtelingenkinderen. Integratie in de Nederlandse samenleving* (pp. 91-106). Utrecht: Mutant.
- Uit De Marge (s.d.). *Drempelschema. Toegankelijk? Kan dat?! Tuurlijk!!*
- UNHCR (2003). *Les réfugiés et chiffres*. Genève : UNHCR.
- VMC (2003). *De asielpcedure in België*. Brussel: VMC.
- VMC (s.d.). *Etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen*. Brussel: VMC.
- Wolters, W.H.G. *Vluchtelingenkinderen en trauma's*. In A. van Keulen (ed.), *Vluchtelingenkinderen. Integratie in de Nederlandse samenleving* (pp. 35-40). Utrecht: Mutant.

Mondelinge bronnen

- Lootens, B., Mondelinge mededeling op 6 mei, 2004.
- Matthys, G., Mondelinge mededeling op 6 mei, 2004.
- Matthys, G., Mondelinge mededeling op 7 oktober, 2004.

Elektronische bronnen

- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding. *Praktische fiche: wie is wie?* Verkregen via www.antiracisme.be.
- Dienst Vreemdelingenzaken. *Niet begeleide minderjarigen*. Verkregen via www.dofi.fgov.be.
- Dienst Vreemdelingenzaken. *Nieuwe kandidaat-vluchtelingen. Jaar 2004 – België*. Verkregen via www.dofi.fgov.be.

- Dienst Vreemdelingenzaken. *Nieuwe kandidaat-vluchtelingen. Jaar 2005 – België*. Verkregen via www.dofi.fgov.be.
- Jeugd Rode Kruis & Rode Kruis-Vlaanderen. *Breng eens wat kleur in je voortuin. Spelen met kinderen uit andere culturen*. Verkregen via www.jeugdrodekruis.be.
- Kassenberg, A., Bongaards, M. & Wolfgram, P. *Vluchtelingenkinderen en hun welbevinden: over het nut van lesprogramma's voor het basisonderwijs*. Verkregen via www.cedgroep.nl.
- KSJ-KSA-VKSJ. *Werken met bijzondere doelgroepen*. Verkregen via www.ksj.org.
- Steunpunt Jeugd. *Een plek in het jeugdwerk voor kinderen uit de armste gezinnen? Verslag Nitrox-studienamiddag over toegankelijkheid*. Verkregen via www.steunpuntjeugd.be.
- UNICEF (2003). *What do you think? Minigids vluchtelingenkinderen, niet-begeleide minderjarige vluchtelingen (voor jongeren)*. Verkregen via www.whatdoyouthink.be.
- van Willigen, L.H.M. (2003). *Verslag van de quick scan van 'het kind en het asielbeleid' in de praktijk*. Verkregen via www.acvz.com.
- VMC (2004). *Sociale zekerheid en bijstand/Ziekenfonds*. Verkregen via www.vreemdelingenrecht.be.
- Vormen vzw. *Vluchtelingen*. Verkregen via www.vormen.org.
- Janny (2004). *Ik hoop dat je nooit hoeft te schreeuwen*. Verkregen via www.liefdesgedichten.nl.